

GERTRUD VON LE FORT

A XX. századot egyebek között bátran mondhatnánk a nagy konvertiták korszakának is. Ezek egyike a nagy német nőíró és gondolkodó, *Gertrud von Le Fort*. Kevéssel ezelőtt töltötte be 85. esztendejét (szül. 1876); teljes szellemi frissességben éli visszavonult életét és írja újabb műveit a bajor hegyek között.

Apai ágon nagymultú, kalandos sorsú francia családból származik, és szinte bölcsőjébe kapja ajándékkul azt a szenvedélyes történelmi érzéket, amely műveiben is annyiszor megmutatkozik. Az apa acélos elveit kiegészíti a délnémet édesanya derült kedélye és művészi hajlama. Gertrud később megindító mondatokban emlékezik arra a vallásos nevelésre, amelynek élete irányvonalát köszönheti. „Az örökkévalóságon át tartó isteni szeretet megnyilvánulása számára Krisztus volt. Az ő nevét tanított először kimondani, a benne való hit saját vallási életem egységes vonala, és ez az élet később a katolikus egyházban találta meg otthonát.”

Filozófiát és történelmet hallgat a heidelbergi és berlini egyetemen. Egyik professzora Ernst *Troeltsch* protestáns teológus és filozófus, akinek hittanát — a szerző halála után — a fiatal Gertrud teszi közzé saját jegyzetei alapján, mintaszerű gondozásban. Ez a munka bizonyára hozzájárult saját eszméi tisztázásához is. Mert akkor, az első világháború után már hazatérőben volt a katolicizmusba. Valahogy magától értetődően találta meg benne vallásos életének kiteljesülését, szellemének kitérülését, az egyéni és történelmi optimizmus forrását az akkori csüggedő történelmi helyzetben. Ma talán időszerűbbek, mint valaha azok a gyönyörű mondatok, amelyekben a megtérést mint hazatérést állítja elének:

„A konvertita nem az, aminek néha rosszul értelmezve gondolják: olyan ember, aki kifejezetten hangsúlyozza, a fájdalmas felekezeti szakadást. Ellenkezőleg: olyan valaki ő, aki áthidalta ezt a szakadást. Voltaképpen élménye nem az, hogy egy másik hit árasztja el hullámaival. A gyermek élménye az övé, aki észreveszi, hogy legsajátabb vallási birtoka — a protestantizmus középponti-keresztény hitbirtoka — az anvaegyház öléből származik, s megmaradt és ott rejlik az anvaegyház ölében is. Nála tehát — élesen fogalmazva — arról a bevilágító megismerésről van szó, hogy a hitszakadás a vallásos szemléletben nem annvira a hitnek, mint a szeretetnek szakadása, és sohasem fog sikerülni teológiai-lag áthidalni amazt, ha nem jár már előtte ennek áthidalása... A konvertita a kettészakadt szeretet eleven egvesülésének képviselője; olyan, mint a híd, amely két partot érint és köt össze.”

Ennek a szeretetnek nagy vallomása az 1924-ben megjelent kis verseskötet: *Himnuszok az egyházhoz*. (Hivatalos fölvétele az egyházba csak 1926 husvétján történt!) Ezekkel a költeményekkel Gertrud von Le Fort egyszerűen a legnagyobb katolikus hagományv, a német misztika képviselőinek sorába lép. Az egyház természetfölötti igazsága és szeretete először mint döbbenetes ráébredés és küzdelem tükröződik az emberi lélekben, azután mint bizodalmas önátadás, végül mint üiongó és hálás elmerülés a megváltás és üdvösség titkaiban. Kezdetben nárbeszédek ezek a nagylélegzetű, áradó szabadversek az egyház és a lélek között: később aztán „a lélek saját hangjával mind jobban és jobban háttérbe vonul, amíg azután az anyaszentegyházzal egészen egyesülve, már csak annak hangjára figyel”.

Le Fort írói egyéniségét talán legjobban Claudel mellé állítva értelmeztethetjük meg. Mindkettő nemes és nagyműveltségű egyéniség; mindkettő lelkének utolsó ízig katolikus; mindkettő elsősorban szuggesztív módon, szimbolumok során át próbálja közölni mondanivalóját. De Claudelnál ezek a szimbolumok az anyagi világ égő gazdagságából szublimálódnak, vagy a liturgia évezredes nyelvén szólnak. Le Fort szimbolumai bonyolultabbak, elvontabbak, személyesebb jellegűek. Belülről törnek kifelé, és — mint minden, ami emberi — sokféleképpen értelmezhetők, jelentések egész sorától terhesek. Claudel férfi, aki benne áll az események sodrában. Le Fort tudatosan, végsőkig kielemezve éli és adja a női jelleg, a női hivatást. Talán még nehezebb mélyére hatolni, mint Claudelnek. Valamivel kevesebb tárgyi-kulturális tájékozottság kell hozzá, de még több beleélés, befelé-élés. Aki azonban tapasztalatból tudja, mi a lelkiélet, annak művei lélegzetelállítóan izgalmas, nagy élmények lesznek.

Elméletben *Az örök nő* című tanulmánykötetében fejti ki gondolatait Le Fort nemének hivatásáról. A nő mint szűz és mint anya, a szolgáló szeretet misztériumában szíve alatt hordozza, szüli és formálja a világot. De minden igazi szeretet szenvedésben és áldozatban virágzik ki: a szenvedés misztériumával, amelynek a nő alkata és rendeltetése szerint elsődleges hordozója. Szűz Máriában a társmegváltó fönségéig emelkedik. A hivatásához hűlenné lett, a szolgálatot és áldozatot elutasító nő pedig a „mysterium iniquitatis”-t hozza közénk: jelenti a „fiat mihi”, tehát a vallásos elem kikapcsolását az egyének és a világ sorsából. Ezekben a tanulmányokban Le Fort a máriás elhivatottság valóságos teológusának bizonyul — nem ok nélkül kapta 80. születésnapjára a müncheni egyetemtől a teológiai díszdoktori címet. Műveiben pedig felejtethetetlen nőalakok egész sora énekel belénk ezt a magas rendeltetést.

Claudel diadalmas meggyőződésének pattanásig feszítő erejével a zengő „igen” és csattanó „nem” embere. Mintha a szentély lépcsőjéről tárná ki karját, vagy a toronvban húzná a harangköteleket, hogy az emberek fölfigyeljenek és visszafájljan a szívük életük elhagyott középpontja felé. Le Fortban más, meredekebb, könvörületesebb és félelmesebb dinamika dolgozik. Borotvaélen jár: az emberi lélek és a történelem konfliktusainak mélyére száll alá, olyan szakadékokba, ahol megoldást már csak az isteni kegyelem beavatkozása hozhat, az pedig önmagunk végső bevetését, föltétel nélküli kiszolgáltatottságát kívánja — Isten és a testvérek felé. „A legtöbb keresztény csak a sikerült, a magasrendű, örömet ébresztő lelkeknek tartogatja szeretetét. Ez szép és helyes, mint a nemes ember természetes szeretete a nemes ember iránt, de nem az igazi keresztény szeretet. A keresztény szeretet ezt jelenti: ismerni az ember egész kérdésségét és aljasságát — és mégis szeretni őt.” Ezekkel a szavakkal az író nő jellemző módon a náciizmus szomorú korszakának tapasztalatait összegező „Útunk az éjen át” című cikkét fejezi be (1947). Mert a végső áldozathoz csak a szeretet adhat erőt. Persze, hogy ez a szeretet, mint annyi nagy lángelme írói alkotásaiban, Dantétól és Goethétől Vörösmartyig, úgy Le Fort műveiben is gyakran jelenik meg a szerelem képeiben. És ez a szerelem korántsem vértelen szimbólum, hanem nőalakjainak egész személyniségét hatalmába kerítő, sorsdöntő hús-vér érzelem — amely fölött azonban ott lebeg mindig, áldón az „angyalok korszakia”. Le Fort, akárcsak Prohászka, egyetlen szeretetet ismer: „Az egész örökkévalóságban csak egy szeretet van, amely az égből származik, akkor is, ha ez a világ földinek mondja — Isten úgy fogadja, mintha neki magának szólna” (*Plus ultra*).

Régebbi művei magyar fordításban is megjelentek. Első nagy regénye: a *Veronika kendője*, amelynek négy nőalakja négy életstílust képvisel, négy alapvető magatartást Isten kegyelmével szemben. Kettő közülük kiforrott, állandó: a nagymama nagyszerű pogány figurája az egyik póluson, és Jeanette, a kis házvezetőnő alázatos hétköznapi életszentsége a másikon. Kettő pedig fejlődő, drámai: Edelgart, aki egy élet ellenállása után hódol be a kegyelemnek, és Veronika, aki egyszerű, tiszta, megalkuvástalan „igen”-nel követi Isten hívó szavát. Köztük Enzo, a forrongó modern lélek; és körülöttük a regény „főhőse”: maga Róma, az antik Róma csodálatos műemlékeivel, és a keresztény Róma, „a világ szíve... a hely, ahol ég és föld megérinti egymást, Jézus Krisztus Rómája, a győzhetetlen és valóban örök Róma!” — *A nettóból jött pápa* ennek a szívnek fájdalmas sebéét tárja föl, a II. Anaklét pápával beállott egyházszakadást. Pierleone kardinális és családja során át megérezzük nemcsak a zsidóság új, kegyelmi befogadását, hanem az egész emberiség Krisztuskeresését, Krisztus után sajtó vágyát. És az egyedüli utat az egyéni lélek és az egyház számára: a keresztutat, a passió örök megújulását. „Ígazságosság csak a pokolban van, az égben kegyelem van, a földön pedig kereszt.” És „aki nem akar szenvedni Krisztussal együtt, az a dolgok misztikus rendje szerint meg kell hogy kínozza Krisztust”. — *A Magdeburgi menyegző* a harmincéves háború szörnyűségeibe visszanyúlva hirdeti a nagy mondanivalót: „Krisztus nem erőszakkal győzi le a kereszt ellen való harcot, hanem a kereszttel győz ellene, s a hitszakadás keresztjét a hitszakadás keresztjén győzi le. Ő csak titokzatos szeretetével kíván győzni... De az elpártolt lelkek felé nekik (a katolikusoknak) sem volt türelmük, mint ahogyan Luthernak sem volt türelme az elvilágiasodott egyház felé és a kereszténység türelmetlensége a kereszténység balsorsává vált!” — *Az Utolsó a vérpádon* című novella (megjelent a *Vigilia* 1935. évfolyamában) is a kegyelem kifejezhetetlen titkaiba vet egy sugarat. Tizenhat compiegnei kármelita apáca vértanúságának története a francia forradalom idején. Blanche, a félénk, gyöngye teremtes, az üldözés elől riadtan kitérő „gyáva nyúl”, végül mégis önként lép társai után a vérpádra: győz benne az, akinek nevét viseli: az Olajfák-hegyi Krisztus. Marie de l'Incarnation pedig, a magas származású és magas lelkiületű hősi szerzetesnő, akinek „tökéletlensége a tökéletesség mértéktelen hajszolásából származik”, a mártíromság dicsőségéből való kizárása árán tanulja meg az egyetlen, a legfontosabbat, ami hiányzik belőle: a megértő szeretetet az emberi gyöngésség iránt. Ez a mű a hitleri rémuralom idején érlelődött meg az írónő lelkében. Nagy francia katolikus író társa, Bernanos, ebből alkotta meg talán legsikerültebb művét, a *Kármelita dialógusok*-at.

Szeretet és szenvedés, áldozat és engesztelés... Csak néhány példát a gazdag életmű legutóbbi alkotásaiból. *Az utolsó találkozás* (*Die letzte Begegnung*, 1969) lényegében egyetlen hatalmas feszültségű párbeszéd: a „Napkirály” két egykori kegyencnője, az éppen eltaszított Montespan asszony, és a közben kármelitává lett La Vallière között. Ahhoz, hogy a nővér megmenthesse kétségbeesett sorstársának lelkét, nem elég a szeretet és szánalom egyszerű készsége. Nagyobb, döbbenetesebb felismerésre van szükség: „Amint megvan a megváltás mindent összekötő titka, úgy van a bűnnek is mindent összekötő titka; a bűn, amely végső mélyeiben súlyos, sötét tengerárként árad túl minden határon.” És: „Ha egy lélek nem tud többé hinni az isteni irgalomban, akkor az embernek kell képviselnie számára az isteni irgalmat. De ehhez arra is késznek kell

lennie, hogy idegen vétket viseljen a másikkal.” — Ezt teszi *Pilátus felesége* (*Die Frau des Pilatus*, 1955) is: hiába igyekszik visszatartani férjét a Názáreti elítéléstől, hiába próbálja később megakadályozni, hogy jóváhagyja a keresztények üldözését, hiába könyörög, hogy töröljék ki férje nevének baljóslatú említését a Credóból — de életét odaadhatja érte és bűnéért az üldözött keresztények között. „Vigasztalódjál, Claudia Procula, én vagyok az Egészen-Más, akit mindig kerestél, — én vagyok az, aki itt győzött, amikor vereséget szenvedett, én vagyok az Örök Szeretet ősforrása, elhagyatottsága és diadala. Azért ne félj: ugyanazzal a halállal fogsz halni mint én — meghalsz annak az üdvéért, aki a halálnak ad.”

A témák egyre merészebbek, a mondanivaló egyre meredekebb. Az *ég kapujában* (*Am Tor des Himmels*, 1954) minden idők egyik legvitatottabb problémájához: a Galilei-pörhöz nyúl, s van mersze ezt egy csalódtott, a protestantizmushoz csatlakozó tanítvány képében tenni — s van mersze kimondani: „... hogy a hit sorsát egész egyszerűen Isten tetszésére kell hagyni — akkor is, ha a világ veszedelmei elnyeléssel fenyegetik.”

De legmesszebbre ment talán Le Fort főművében, a *Veronika kendője* folytatásában. Az *angyalok koszorúja* című hatalmas regényében (*Der Kranz der Engel*). 1955-ben már hetedik kiadásban jelent meg az önmagát kiszolgáltató szeretetnek ez a hallatlan apoteózisa. Enzio és Veronika szerelmének és jegységének története a könyv. Enziot karmukba kerítették a „hatalmak”, mint egykor Edelgart nénit, de ezeknek a sötét hatalmaknak itt egészen pontos történeti nevük van: a német nacionalizmus, a hitlerizmus szelleme ez. Annál veszedelmesebbek, mert szolgálataukba állítják az értelmet, s a megokolás szegényességét nem lehet mindig egyszerűben átlátni. De egy másik hatalom szegül ellene a démoninak: a szeretet hatalma, a szeretet szentségének, a házasságnak hatalma, „az egyetlen nagy kegyelmi lehetőség azok számára, akik különben tudomásunk szerint ki vannak zárva egyházunk kegyelmeiből!” Ez a szeretet szól Veronikához: „Sohasem szabad elszakadnod tőle azért, mert távol van Istentől, hiszen Isten sem szakad el azoktól, akik távol vannak tőle, hanem éppen ezeket kereste és szerette Krisztusban — éppen ezeket ... Nem úgy szerettem most már Enziot, mint eddig: annak ellenére, hogy távol van Istentől, hanem először szerettem benne az Istentől távollévőt...” És Veronika rálép a magányos útra, amelyen még az egyház is csak messziről kísérheti áldásával, egyedül az isteni kegyelem közvetlen vezetése tartja fenn, az pedig engedi eljutni a teljes összetörésig — mert ez a szeretett lélek megmentésének ára. Aldozata elfogadtatott, de ő ezt nem érzi — hiszen másképp az áldozat nem volna igazi —, ő csak szenved. És itt tör föl az író legmélyebb mondanivalója, itt felel meg előre a műve kiváltotta szenvedélyes vitákra: „Innentől kezdve nem fognak megérteni többé, sőt nem is tudom, szabad-e hogy megértsenek. Nem merem eldönteni. Mindenesetre nem fognak megérteni. Hisz mit tud a keresztények többsége — azokra gondolok, akik mindig csak a saját üdvösségük megszerzésén fáradoztak — annak a szívnek kínjairól, amely egy szeretett ember poklán kényszerül lángragyúlni? Mit tudnak a sors szakadékos tájairól, ahol a jámbor lelkek minden biztonsága kérdésessé válik, szinte visszájára fordul és ellentétére változik, úgyhogy végül is az a magatartás bizonyul megmentőnek, amely valójában elvesztő?” Ugyanakkor azonban az író diszkréciója és józansága nyomatékosan rámutat, hogy ez az út egy kivételes lélek kivételes útja, azaz, hogy annak is csak egy kényszerű szakasza; és Veronika, amelyik percben meg-